

Kültür, Sanat ve Medya Çelişkisi

Yıllarca düşünürüm, okurum (sürekli olmasa da yazarım, çizerim), ama bir türlü kültür ve sanat ortamının hâlâ geniş katmanlara ulaşamadığını görür, izler, üzülürüm. Araştırın, inceleyin belirli gruplar içinde sıkışıp kalan, kabuğunu bir türlü kıramayan onlarca, yüzlerce aydın bir şeyler yazar, çizer ama kime ve niye? diye hayıflanırım. Kim kimi biliyor, kim kimi değerlendiriyor? Bir kısır döngüdür kültür, sanat ve medya ortamı... Düşüncelerimizden süzülüp geçen bazı önemli 'soruları', 'sorunları' bir türlü çözemeyiz. Bir giz perdesi içinde 'insanımızı' yönlendirememenin, 'okutamamanın', 'yazdırmamanın' ve 'değerlendirememenin' acılarını, sancılarını hâlâ çekmekteyiz.

Yıllarca ihmal edilmiş bu durum; bugünler taşımak, gündemde tutmak ne derece yararlı olur, bilemem... Geç kalan her şeyde olduğu gibi bazı kısır örnekler, girişimler yapılacağı bilinen gerçeklerdir. Huxley'in de belirttiği gibi, "... halkın büyük çoğunluğu yalnızca açıkça bilinen küçük gerçeklerden yetinmez, bilinen büyük gerçekler de ister." sözünün doğruluğu karşısında, Huxley'in -bence- en vurgulayıcı tümencesi de şudur: "Her dönemde pek çok sanatçının, yazarın küçük açık gerçeklerden korktuğu -ya da, daha doğrusu, onları küçümselediği- doğrudur." sözü kültür ve sanat ortamının ikilemini göstermiyor mu?

Tuğrul Tanyol'un "Türkçe can çekişiyor, yazarlar hor görülüyor" (Yeni Yüzyıl, 3 Şubat 1995), başlıklı yazısını ilgiyle okudum. Tanyol, adı geçen yazısının giriş bölümünde şunları dile getiriyor: "Yazarların giderek önemsenmediği, hatta hor görüldüğü bir çağı yaşıyoruz. Yazar derken kuşkusuz edebiyatçı yazarı kastediyorum. Türkçe'nin kötü kullanıldığı, giderek bozulduğu bu çağda yazara yeni görevler düşüyor. Yazarlar ve şairler, herşeyden önce topluma şunu yeniden hatırlatmak zorundadırlar: Dili, Türkçe'yi yapan, yaşamasını sağlayan insanlar bizleriz." (...) Tanyol, yazısını şöyle sürdürüyor ve 'medya' hakkında da şu saptamayı yapıyor: "Medyanın, çağın gereği, kontrolü eline aldığını hüznüyle izliyoruz. Bazılarımız yazarın kendisini bu medya çağına uydurması gerektiğini söyleyeceklerdir. Burada doğru bir

yan var kuşkusuz, ama hangi medyaya? Kontrolsüz bir biçimde kendi kurallarının koyan, kültürü, sanatı ve edebiyatı yok sayan, hor gören medyaya mı uyduracak kendini yazar?" (...)

Tuğrul Tanyol'un yukarıda alıntılıadığımız bu düşüncelerine katılmamak mümkün değil. Bununla birlikte, medyanın akıl almaz tutum ve davranışlarını her gün evimizin 'daimi konduğu' olan televizyonda aynı hatalar işleniyor. Söz gelimi, "kültür-sanat programlarını" izleyin, göreceksiniz, hep aynı 'paslaşmalar', 'hep aynı kişiler' arz-ı endam (boy göstererek) bir dizi sohbetler yapılır. Üstüne üstlük konuşmaların bitiminde koskoca bir boşluk kalır. Gevezelikleri de 'caba'sıdır. Dinleyicide, izleyicide 'iz bırakan' bir şey bulamazsınız. Kimse çıkıp: "Yahu, dönüp dolaşıyoruz hep aynı eğilimlerde kişileri konuşturuyoruz. Biraz da dışı 'taşraya' açalım, oradan 'renkli sima'larla konuşmalar yapalım" demez. Halkın isteğine, beklentisine sırt çevirilince 'izlenceler' de o ölçüde verimsiz, sevimsiz kalmaya mahkum olur.

Şimdi soruyorum, nerede kaldılar bizim "Özel Tv'ler?" Dekordan yoksun, 'ucuz takılmalarla' birtakım dedikodu, gevezelik yapan programlar ve onların parfümü olan 'spor ve şarkılı klipler"le bu önemli iletişim aracını, halkımızın yararına sunamazsınız. Onlar kültürü, sanatı, edebiyatı yok saydıkça ve belgesel programlar yapmadıkları sürece, sağ duyulu vatandaşlarımız tarafından önemsenmeyeceklerdir.

Kökleşen Yanılgı ya da Kültür Şoku

Tuğrul Tanyol, kültür, sanat ve edebiyat ortamının "fikir taşıyıcılarının" geniş katmanlara ulaşamadığını, bunun de tek suçlusunun "medya" olduğunu vurgulayarak şu değerlendirmeyi yapar: "Radyo ve Tv kanallarının dementsiz bir biçimde özelleştirilmesinden sonra, devlet kendi yayın kurumlarında istediği kadar kültür ve sanat konularında ağırlık versin, ipin ucu bir kez kaçmıştır. Yalnızca kâr amacı güden bu yeni medya aslında kendi kuyusunu kazmaktadır. Kültüre bu denli sorumsuzca yaklaşan, edebiyatı ve sanatı yok sayan böyle bir medya, ülkemizdeki köksüz mülk sınıfının bir sonucudur yalnızca."

Bizce Tanyol'un en çarpıcı, dikkat çekici düşüncelerine yer

vererek kültür ve sanatın çelişkisini aynada yansıtmak istiyoruz. Bu konuda hatalarımızı, aydınlığımızın yanlıgısını, kültür ve sanatın neden taşraya açılmamasının neden ve niçinlerini sorgulayarak bu önemli gerçeği "teşrih masasına" yatırarak olayı geniş perspektifte irdelememiz, değerlendirmemiz gerekliliğine inanıyorum. Tanyol diyor ki: Bütün bu rezil ortama karşın bazı insanların hâlâ edebiyat yapmak, şiir yazmak istemeleri, aklın alacağı bir iş değildir aslında. Yazar sorumluluğu taşıyan, günlük şöhretin peşinden koşmayan, bu güzel dil için hayatını severek harcayan bu insanlara, yani bizlere, sanırım bizden başka saygı duyan da kalmadı. Azalıyoruz... Bu yüzden birbirimizi sevmemiz gerekiyor. Soy tükenen hayvanlar gibiyiz ve neredeyse koruma altına alınma gereksinimi duyuyoruz." (...)

"Sinema oyuncusunun şairden, talk show sunucusunun romanından daha fazla aydın sayıldığı bu ülkede, yazarın isyan etme zamanı gelmiştir. Bu isyan yazar haklarının aranması, yazar örgütleri aracılığıyla şairlerin ve yazarların, basın ve yayın organlarındaki güncel siyasal ve toplumsal tartışmalara davet edilmelerinin sağlanmasıyla başlayabilir. Laiklik konusunda, ya da Kürt kimliği tartışmalarında, Namık Kemal'den, Nazım Hikmet'ten gelen bir misyonun taşıyıcısı olan şair ve yazarların, örneğin bir talk show'cudan daha çok söyleyecekleri şeyleri vardır."

Değerli bilim adamı Mehmet Ali Kılıçbay'da "Cumhuriyet ya da Biray Olmak" adlı kitabının "önsüz"ünde "kültür şoku"nun hazin bir değerlendirmesini şöyle yapıyor: "...Ben, Türkiye'deki kitapları veya dergileri, birkaç bin kişinin ancak birkaç yıl içinde okuyabildikleri veya çoğu zaman da okumadan bir kenara bırakıverdikleri mektuplara benzetiyorum. Acı bir alay. Ülkemizin eli kalem tutanları mektuplaşmaktan başka birşey yapmıyorlar. (...) Okuyucularla yazarların beş aşağı on yukarı aynı kimseler olduğu bu ülkede, bu sanki yeterince büyük bir sıkıntı kaynağı değilmiş gibi, yazar-okuyucular okuma yazma kamplarına ayrılmışlardır. Şu eğilimdeki yazar, eserlerini şurada yayınlar ve belli bir kitle tarafından okunur. Bu bizim birbirimizi yeterince anlamamızı engelleyen ve her birimizi kendi doğrularına mahkûm eden çok büyük bir sıkıntıdır."

Yüzyıllar öncesi 'söz sanatlarına' önem veren, kuşaktan kuşağa 'anlatımlarla' yol kat eden bir ulusun çocukları neden yazmayı unuttular ya da unutturuldular. Bir ışık, bir yön gösteren olmadı mı? Oldu. Ama bu yeterli değildi. Geç kalmıştık. Karanlıktan aydınlığa uzanmak çok zaman alacağı gibi, insanımızı bu yöne kanalizetmek gerçekten zordu. Ama zoru başarmak gerekiyordu. Yıllarca ihmal edilmiş bir kuşağın sancıları bunlar... Okullarımızda gereği kadar Türkçe, edebiyat ve resim derslerine önem verebiliyor muyuz? Dar çerçevede kalmış "müfredat proramları'nın yetersizliği nedeniyle geniş perspektifte Türk ve dünya edebiyatını, sanatını tam olarak tanıyamamanın, kavrayamamanın hatalarını kimler paylaşacak? Çağdaş yazarlarımızı, sanatçılarımızı öğrencilerimize unutturucasına sanki caba sarf ediyoruz. Bırakınız, kültür ve sanatı dercesine, neredeyse küçümser 'edalarla' çocuklarımızı başka yönlerde doğru 'yöneltilme' uğraşı içinde yarışıyoruz. Edebiyat ve sanat bugünkü hayatımız içinde 'parasal' değer getirmediği için gözler başka yönlere çevriliyor.

Görmeyen-Duymayan-Okumayanlara Tepki

Türkiye'nin gündemini belirleyen belli başlı olgulardan biri de (1960'lı yıllardan beri) ekonomik sorunlar olmuştur. Yani ekonomi ön plâna çıkarılmıştır. Hele günümüzde yapıp kalkıyoruz 'zorunlu' olarak 'ekonomiden' söz açıyoruz. Ama "kültür ve eğitim" üzerinde günübürlük, kalıcı olmayan sözler, sloganlar üretilmiş; yetersiz ödenekler ayrılmıştır. Hiçbir kimse çıkıp da: "-Beyler, 'kültürel kirlilik' başgöstermiştir. Bunun geniş çapta, uzun vadede önlemler alarak halkımızı okumaya, yazmaya özendirelim. Eğitim." dememiştir. "Kültürel kimliğimizi nerede, nasıl ne biçimde geniş katmanlara duyurabiliriz, tanıtabiliriz?" diye kalıcı projeler geliştirilmemiştir. Edebiyatı ve sanatı sanki "resmi ideoloji"(lerin) yapacağı düşünülürmüş... Gelmiş geçmiş Cumhuriyet hükümetleri de bu yönde, bu bakış açısında olayı değerlendirmişlerdir. Sadece devletin katkıları yeterli olacağı düşünülmüş; özel girişimlere "basımevi, yayınevi"lerine gerekli özendirici kredili teşvik yapılmamıştır. Yapılsa bile Anadolu'ya açılmamıştır.

Hep düşünürüm, okuma ve yazmanın biçimlendirildiği, sahiplendirildiği yer, İstanbul kültür ve sanat çevresi olmuştur. "Kalem erbabı"nın orada olduğu, oranın Anadolu'yu aydınlatacağı düşünülmüştür. Bu yanılgı hiç şüphesiz asırlık bir geçmişin ürünüdür. Başka bir deyişle İstanbul, Ankara çevresi düşüncecek, yazacak, yazılarını okutacak; Anadolu'yu şekillendirecek, aydınlatacak... Ve böylece de yıllardan beri yapılan hatalar yumağı büyüyecek ve gelişecek, bugünlere gelinecektir.

İşte sorunun temelinde bu çelişki yatmaktadır. Merkezin taşra-yı; taşranın merkezi anlayamaması, tanıyamaması da bütün işkollarında yapılan hataların bir bileşkesidir. Bizim burada söz konusu ettiğimiz şey; kültür ve sanat ortamının çelişkesini, kültürel kimlik sorunumuzu tartışma ortamına getirmektir. Bu önemli konuyu geniş yelpazede ele alıp aydınlatmamız, yazarlarımız, şairlerimiz, sanatçılarımız, gazetecilerimiz düşünmek zorundadır.

Taşrasız Edebiyat ve Sanat Olur mu?

Düşüncelerimle başbaşa olduğum zaman "taşrada" nice genç ve orta yaşta kişilerin yeteneklerinin istenildiği ölçüde değerlendirilemediğini görerek, duyarak üzülürüm; çünkü her insanda şüphesiz birtakım yetenekler vardır. Bu "düşünen beyinler" çalışmalarının yeterliliğini sınamak için bir çıkış yolu aramak, bir tepki, bir eleştiri almak için 'yazılarını, çizgilerini' yayınlamak isterler. Acaba amatör hevesle yola çıkan 'değerlere' el uzatan kaç profesyonel yazar, gazeteci ve sanatçımız vardır? Kimbilir, 'yerel gazetelerde' veya 'dergilerde' bir yıldız gibi parlayan fakat "süreklilik" olmadığı için sönen nice amatör yazarlar var (da) onları gereği kadar değerlendirememenin, tanıtamamanın hatalarını kimler paylaşacaktır? Kimbilir, bu durumları yaşamış, yaşamakta olan pek çok amatör yazar-çizerlerin 'talihsizliğini' kimler giderecektir?..

Amatör yazarların 'nitelikli' yazıları, incelemeleri dergi mutfaklarında ya da gazetelerimizin "kültür-sanat servislerinde" günlerce, aylarca sıra bekler gün ışığına çıkmak için...

Doç. Dr. Mustafa Özbacı'nın "Bir Mecmua ve Ömer Bedrettin Uşaklı'nın İki Şiiri" (Türk Dili, Şubat 1995, S: 518, s. 178), adlı özgün araştırmasının giriş bölümünde Özbacı, taşrada kültür, sanat ve edebiyat etkinliklerinden söz açar ve şunları yazar: "Ü-

kemizde öteden beri kültür, sanat ve edebiyat merkezleri olarak bilinen İstanbul ve Ankara dışındaki bir kısım illerimizde de zaman zaman gerçekten edebî seviyesi yüksek, sanatın toplum hayatındaki yerini ve gücünü kavramış, edebiyatın insanı eğitici, onu yüceltici değerini özümsemiş dergi ve gazetelerin yayımlandığı görülmüştür. Bu dergi ve gazeteler, yakın çevrelerinin folklor ürünlerini, kültürel etkinliklerini yansıttıkları gibi, yurdun diğer yörelerinde, özellikle de İstanbul ve Ankara gibi merkezlerde ortaya çıkan sanat ve edebiyat hareketlerini de yakından takip etmişler; böylece Anadolu'da hem canlı ve kaliteli bir kültür ortamının doğmasına yardımcı olmuşlar, hem de insanların arasında iletişimi sağlayan önemli bir köprü görevi üstlenmişlerdir."

Özbacı, daha sonar şu önemli tespiti yapar: "Hiç şüphesiz bu dergi ve gazetelerin sayfaları arasında kültür ve edebiyat tarihimizin karanlık bir noktasına ışık tutacak pek çok bilgi ve belge bulunması ihtimali çok kuvvetlidir. Fakat ne yazık ki bunların henüz tam bir envanteri çıkarılmadığı gibi, çoğu kapsamlı bir araştırma ve incelemenin konusu da yapılmamıştır."

Sözün özü şudur: Bir dönemin yaşantısını, insanların en iyi o dönemin kültürü, sanatı ve edebiyatı anlatır. Bu söylemin içinde taşranın da varlığı kabul edilerek, oradaki kültür ve sanat etkinliklerine ve o etkinlikleri "taşranın gri aydınlığı"nda büyük özveri göstererek çalışmalarını sürdüren 'nice adsız kişilere' göz kulak olunmalıdır. Bu değerlendirmelerin doğrultusunda Tuğrul Tan-yol'un şair ve yazarlara gerekli önem verilmediğini, aydınlar topluluğunun azalıp gittiğini; "bu insanlara, yani bizlere, sanırım bizden başka saygı duyan da kalmadı. Azalıyoruz. Bu yüzden birbirimizi sevmemiz gerekiyor." temennisine yüreğime katılıyorum. Ancak amacımız kültür-sanat ve edebiyatla birlikte, "bütün fikir taşıyıcılara" sahip çıkmaksa; o zaman taşrada yaşayan şairlerin, yazarların ve sanatçıların da varlığının bilinmesi ve onlarla gerekli iletişim ağının kurulmasını öneririm.

Diyeceğim odur ki, taşrasız edebiyat ve sanat ortamı olamayacağı gibi, taşraya biçim veren, estetik ufuk kazandıran İstanbul edebiyat ve sanat çevresini de yok sayamayız. Son sözümüz de şudur: "Tutkularımız her iklimde yeşerir, büyür ama onu besleyen, onu iteleyn bir ortam gerek..."

Şener Öztop
Uşak Anadolu Lisesi Resim Öğretmeni

Enerji Dediğimiz...

"Enerji", sokaktaki adamdan en üst düzeyde araştırma yapan bilim adamına değin hemen herkesin ilgilendiği bir kavram. Enerjileri gösteren bir gözlük olsa da bununla çevremize baksak, her şeyin enerji olduğunu görürüz. Buna karşın, enerjiyi hem anlamak, hem de anlatmak oldukça güç bir iştir.

Bilimsel olarak enerjilere baktığımızda, potansiyel ve hız (kinetik) enerjileri temel enerji olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Potansiyel enerji, bir kuvvet alanında bulunan maddesel bir varlığın üzerine bu kuvvet alanında etki eden kuvvetlerden ve buna göre bu varlığın alan içindeki konumundan kaynaklanır. Başka bir deyimle, bir maddesel varlık bir kuvvet alanı içinde bulunuyorsa ve bu alanlar aralarında bir etkileşme varsa, bu maddesel varlığın bu alan içindeki konumundan ötürü bir potansiyel enerjisi vardır. Hız enerjisi ise, hızı olan her varlığın sahip olduğu bir

enerjidir. Gerek hız, gerekse konum bir başvuru noktasına göre ölçülebildiğinden, hem potansiyel enerji, hem de hız enerjisi bağlı niceliklerdir. Başvuru noktanızı değiştirdiğinizde (ki, bunu yapmanız bir engel yoktur) bu niceliklerin değerleri de değişir. Bu yönüyle iş biraz karmaşık gibi görünmekle birlikte, bilimde önemli olan, enerjilerin mutlak değerleri değil, enerjilerin değişimleri olduğundan, enerji değişimini aynı başvuru noktasından gözlemlediğiniz sürece bir sorununuz olmaz.

Başka bir önemli nokta da, enerji ile iş arasındaki ilişkidir. Enerji, iş yapmak için gerekli tek niceliklerdir. Başka bir deyişle, biz enerjiye genelde iş yapmak için gereksinim duyarız. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Acaba her enerji iş yapar mı, ya da her enerji işe dönüştürülebilir mi? Öncelikle şunu belirtelim, potansiyel enerji doğrudan işe dönüştürülemez. Önce hız enerjisine dönüştürülüp, bu dönüştürülen hız enerjisini iş yap-

mada kullanabiliriz. Hız enerjisini ise her zaman işe dönüştürebiliriz. Bunun yanında, iş ile enerji arasında bire bir eşdeğerlik vardır. Bu, bilimde iş-enerji eşitliği olarak tanımlanır ve uygulamalarda kullanılan temel bir ilkedir.

Diğer bir noktada, enerjinin korunumlu bir nicelik olmasıdır. Yani, evrenin dünya denen bu minicik noktasındaki biz insanlar, enerjinin dünyada ve Evren'de korunduğu, toplam değerinin değişmediği inancını taşımaktayız. Bu görüşe göre, ne yeni enerji yaratabilirsiniz, ne de var olanı yok edebilirsiniz; yapabileceğiniz tek şey, enerjiyi bir durumdan başka bir duruma dönüştürmektir. Bu dönüştürmede de bazı kısıtlamalarla karşı karşıya olduğunuzu unutmayın. Enerji korunumu ilkesi, iş yapan makinelerin tasarlanmasında her zaman en önemli başvuru denklemidir. Verdiğiniz enerjinin bir kısmı makinede işe, diğer kısmı da başka bir enerjiye dönüşür. Hiç enerji vermeden makineden iş alamayacağınız gibi, verdiğiniz enerjinin tümünü de işe çeviremezsiniz.

Görüldüğü gibi, enerji ile he-

men herkes ilgili olmasına karşın, işin içine girdikçe konu giderek karmaşıklaşmaktadır. Biz burada daha ileri gitmeden şunu söyleyerek konuya bir nokta koyalım: Karşılaştığımız tüm enerji türleri, temelde bir potansiyel ya da hız enerjisinin değişik kimlikler edinmiş durumlarıdır.

Peki, bu enerjileri nasıl bir sınıflamaya ya da sınıflamaya sokabiliriz?

Bunu yaparken değişik görüşler ve yöntemler uygulayabiliriz. Geliniz, kısa kısa bunlara bir göz atalım.

Önce, yukarıda sorduğumuz sorudan yola çıkalım: Her enerji işe dönüştürülebilir mi? Soruya biraz açıklık getirmek için şöyle bir örnek verelim. Bir dereye akan suyun üzerine bir suçarkı koyarsak bundan iş alabiliriz. Yani, suyun hız enerjisinin bir kısmını işe dönüştürebiliriz. Ama deredeki su göle ya da denize karıştığında buraya konan bir suçarkından iş alamayız. Acaba deredeki suyun enerjisine ne olmuştur da bize iş veremez duruma gelmiştir? Enerji korunduğuna göre, enerjinin yok ol-

ması söz konusu değildir. Olsa olsa, enerji başka bir tür enerjiye dönüşmüştür. Daha önce işe çevirecek kullanabildiğimiz enerji, kullanılamaz duruma gelmiş, ya da dönüşmüştür. Başka bir deyişle, enerjinin dağıntısı (entropi) artmıştır. İşte bu görüş altında enerjileri, kullanılabilirliklerine göre sıralayabiliriz. Biz, kullanılabilirliği yüksek enerjileri, kullanılabilirliği düşük enerjilere yeğleriz. Söz gelimi, alçak sıcaklıktaki ısı enerjisi, kullanılabilirliği düşük, dağıntısı yüksek bir enerjidir.

Şimdi gelin bir de enerji üreten (burada üreten deyimini pek doğru değil, ama hep kullanılageldiği için, anlaşılması açısından kullanılmıştır) ve satanlar açısından enerji kaynaklarını inceleyelim. Aralarında pek kesin sınır olmamasına karşın, bu açıdan incelendiğinde enerji kaynaklarını ikiye ayırmak yerinde olur. Bunlar, birincil enerji kaynakları ve ikincil enerji kaynaklarıdır. Birincil kaynaklar, insanlarla hemen kullanılmayan, bir işlemden geçtikten sonra kullanılabilen kaynaklardır. Söz gelimi, petrol böyle bir enerji kaynağıdır. Ham

petrol, ancak arıtımında arttırdıktan sonra bunun türevleri (örneğin, benzin) doğrudan kullanılabilir enerji kaynağı olur. Oysa elektrik enerjisi hemen kullanılabilir bir enerjidir ve bu tür hemen kullanılabilir enerji kaynaklarına ikincil enerji kaynakları denir. Çiğ olarak yiyip sindiremediğimiz gıdalar da birincil enerji kaynaklarına girer. Bu gıdalar, ancak bir işlemde (pişirme) geçtikten sonra tüketilebilirler. Öyleyse, enerji kaynaklarını bu görüş altında, birincil (doğrudan kullanılamaz) ve ikincil (doğrudan kullanılabilir) enerji kaynakları olarak sınıflayabiliriz.

Başka bir görüş ile, insanlığın kullandığı enerji kaynakları ikiye ayrılabilir. Bunlardan birincisi, tükenir enerji kaynakları, ikincisi de tükenmez enerji kaynaklarıdır. 'Tükenir' terimi, insanlık için kısa bir gelecekte tükenebileceği öngörülen, kendini yenilemeyen enerji kaynakları için kullanılır. Bu kaynaklar, bir şekilde, eskiden depolanmış kaynaklardır. Bu kaynakların içine, milyonlarca yılda oluşmuş fosil yakıtlar (kömür, petrol, doğal gaz) ile, dünyanın oluşumuyla yaşıttan uranyum ve toryum elementleri girer.

İkinci tür enerji kaynakları olan tükenmez enerji kaynakları, insanlık için oldukça uzun sürecek bir gelecekte tükenmeden kalacak kaynaklardır. Bunların başında Güneş gelmektedir. Güneş, bugünkü hesaplamalara göre daha milyarlarca yıl bugünkü durumunu koruyacaktır. Yani insanlar için bu enerji kaynağı, tükenmez bir enerji kaynağıdır. Diğer tükenmez enerji kaynakları olarak, yerçi ısısını (jeotermal enerji) ve Ay'ın etkisiyle denizlerdeki gel-gir'i sayabiliriz.

Kullandığımız enerji kaynaklarını sınıflamada bir başka yol da, bu kaynakları yeraltı, yerüstü ve yerdışı kaynaklar olarak ayırmaktır. Bu sınıflamaya göre yeraltı enerji kaynaklarımız, fosil yakıtlar, yerçi ısısı, çekirdeksel enerjide kullanılan cevherler (uranyum, toryum gibi) dir. Yerüstü kaynaklarımız, akarsularımız, rüzgâr, odun (biyokütle), okyanus dalgaları ve gıda olarak yararlandığımız bitki ve hayvanlardır. Yerdışı kaynaklarımız, Güneş ve Ay'dır. Bu kısa açıklamalardan görüyoruz ki, enerji, başlangıçta anlaşılması kolay gibi görünen, ancak derinliğine incelendiğinde anlaşılması, sınıflandırılması karmaşıklaşan bir kavramdır.

Ne olursa olsun, enerji, insan yaşamında olduğu kadar Evren'de de başattır.

Demir İnan
Prof. Dr., Hacettepe Univ. Fizik Müh. Böl.
Beştepe-Ankara

Toplumsal Süreçte Televizyon

Ne Willoughby Smith, metalik selenyumun elektriksel direncinin, üzerine düşen ışığın miktarına göre değiştiğini bir rastlantı sonucu keşfederken; ne William Crooks, kendi adını verdiği tüpte katot ışınlarını oluştururken; ne de John Flemming diydü tüpünü icad ederken hiç şüphesiz yirminci yüzyılın başlarından itibaren bütün yeryüzünü çepeçevre kuşatacak ve insanlığın geleceğinde ufuk üstüne ufuk açarak, onu hiç bilmediği zamanlara ve mekânlara taşıyacak bir buluşun temelini hazırladıklarını düşünmemişlerdi.

Televizyon, insanın, beşeri süreç içinde yaşanması gereken, yapılması gereken bir zorunluluk idi. Bu, insanlığın o güne kadar taşıyıp getirdiği çok sesli ve renkli birikimden, hem de insanın kendi doğasından kaynaklanıyordu.

Yaşamı av peşinde koşarak sürdürmek insan doğasına uymuyordu. İnsan şayet avcılık dışında başka bir şey yapmış olmasaydı, bir diğer et yiyici hayvandan farksız olurdu. Ne zaman ki istikrarsız avcılık yerine, kırsal hayatın daha fazla devamlılık ve güvenilirlik sağlayan tarafına yöneldi, ancak ondan sonra beşer olmaya başladı.

Gerek Smith, gerek Crooks, gerekse Flemming ve bütün diğerleri, yüzyıllar boyunca bu karşı konulmayan insanî eğilimin enerjisi ve heyecanıyla çalıştılar. Onlar, insanlık adına, insanca bir eser bırakmanın gayretini taşıyarak ve lezzetini hissederek yaşadılar.

Televizyon, beşeri süreç içinde ve yeryüzü tarihinde bir dönüm noktası, bir zirve idi. O, en basit deyimle, nesnelere doğal ve olabilecekleri yerlerden daha başka bir yerde, hatta başka bir zamanda görünür kılınmalarına olanak sağlayan bir kaydetme ve nakil aracı idi. İnsan televizyonla birlikte, sestemden sonra görüntüyü

de, mekânı ve zamanı aşarak taşımayı başarmıştı. Bu belki de maddeyi mekân ve zamanın ötesine saniyeler içinde taşımanın bir adım öncesiydi.

Yeni Bir Dünya

Televizyon yeni bir dünya kurdu insanlara. İçinde, bazıları tanıdık, ama çoğu aşına olmayan, alışılmadık hayallerin ve seslerin bulunduğu çok renkli bir dünya insanları adeta büyülemişti. Hatta birçokları ona "büyülü kutu" dedi.

Televizyon, motorlu taşıtların ve uçakların bir akrabasıydı: O bir nevi kültürel taşımacılık yapıyordu. Ama kesin olan bir şey vardı ki, o, gerçeğin artistik yorumu hakkında yeni bir şey sunmayan bir nakil aracıydı. Fakat son yüzyılın bizlere armağanı olan nakil makineleri gibi televizyon da gerçekler konusunda bizim davranışlarımızı değiştirmekteydi. O genel olarak bizim dünyadan haberdar olmamızı sağlıyor ve daha dar bir kapsamda da dünyanın değişik yerlerinde aynı anda neler olduğunun hareketliliği ve çeşitliliği hakkında bizde duygular uyandırmıyordu.

İnsan değişirken televizyon da değişti. İnsan televizyonu televizyon insanı etkiledi. Birbirlerine benzeştiler. Daha sonraki aşamalarda ise televizyon, insanın biraz daha aşan hükümlüyle, insanı kavramaya, kaskacına almaya başladı.

Televizyon ve Yaşam

Televizyon, tamamlanmamış bir dünya sunmaktadır önümüze ve bizi sürekli olarak dünyayı yeniden inşa etmeye zorlamaktadır. Günlük yaşamda gördüğümüz şeyler -doğasının gereği- bir bütün ve sabittir; günlük yaşamda karşılaştığımız imgeler orada öylece bizim için durmaktadır. Oysa televizyon, daha hızlı bir şekilde bizi günlük yaşamdan uzaklaştırmakta ve böylelikle başka dünyalara alıp götürmektedir.

Televizyon her gün yepyeni hayal dünyaları kurmaya çalışmaktadır insanlar için. Bunlar çoğunlukla, insanın öteden beri yaşayageldiği doğasından, duygularından, ilişkilerinden, tutkularından, düşüncesinden, düşlerinden, gerçeklerden uzak dünyalardır. Çünkü öyle olması gerekmektedir. Beşeri süreç, insanın ancak gerçeklerden uzaklaşarak, yeryüzünün sorunlu ve sıkıntılı realitesini gözardı ederek rahatlayabileceği bir noktaya gelmiştir.

Bugün son bir nokta olarak televizyonla bizlere yansıyan sürecin yüksek ivmeli aşamalarının sanayi devrimiyle, hatta Rönesansla başladığı söylenebilir. Rönesans ve daha sonraki sanayi devrimi, insanlığın ne pahasına olursa olsun kendisini aşmak ve her şeye egemen olmak emelinin ürünüydü. Bu, bir yandan insanlığın ufkunda yeni pırlantılı çizgiler anlamına gelirken, bir yandan da bu yüksek tempolu devrim için bazı bedeller ödemek anlamına gelebilirdi.

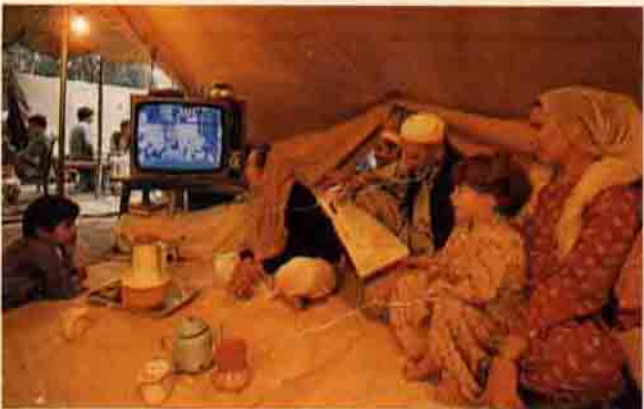
Şüphesiz Arnold Toynbee 1800'lerde "sanayi devrimi" terimini ilk kez kullanırken, bu terimin pratiğinin insanlık için neler getirip götürüleceğini tam olarak kestiremiyordu.

Tarımdan sanayiye geçiş; ekonominin genişleyen hacmi ve parayı daha fazla tanıyan ve kullanan insanlar; devlet politikalarında sanayi kesiminin ağırlığı; kentleşen kasabalar ve büyüyen işçi sınıfı; halk hareketiyle değişen kültür... Bunlar sanayi devriminin en belirgin görüntüleridir. Fakat bu çok kalabalık ve hızlı değişim sürecinin fazlaca göze çarpmayan yanlarının görünenlerden çok daha fazla olduğunu düşünmek gerekir.

Kültür Devrimi

İnsanlık tarihindeki dönüm noktaları, yaşamı bütünüyle etkileyen olaylar olmuştur. Sanayi devriminin neden olduğu en belirgin değişimlerden birisi kültür devrimidir. Bu değişim, sanayi devriminin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve sonuçları açısından belki de sanayileşmeden çok daha etkili olmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte insanlık, geleneksel kültürden popüler kültüre geçiş yapmıştır.

"Popüler kültür, direnenlerin, egemenliğe karşı mücadele edenlerin kültürüdür. Bu kültür kendi başına varolmaz. Egemen kültüre karşıtlık süreci içinde oluşur ve tanımlanabilir. Popüler kültür, folklorculuğunun reddidir. Geçmişin iç burukluğunu ve özlemini ekip biçen, sürekli dile getiren bir mü-

ze kültürü değildir. Popüler kültür egemen bir örgütselliğe karşı geliştirilmiştir. Direniş tarafından yaratılmış, artık yaşanmayan uzak geçmişin değil, şimdinin günlük yaşamın kültürüdür".

Sanayi devrimini yalnızca fiziksel bir hareket olarak algılamak mümkün değildir. O aynı zamanda sosyal ve kültürel bir devrimdir.

Teknik, bir makinenin kendisi veya onun işleyiş kurallarından ibaret değildir. "İnsanlar dört ayaklı hayvanlarla değil, dört tekerlekli araçlarla ulaşım sağlıyorlar, kullanılan enerji kas gücünden değil de, buhardan, elektrikten, nükleer santrallerden elde ediliyor" diyerek işin içinden çıkmak da çok anlamlı değildir.

Teknolojik devrim, insanın fiziksel yaşam koşuluyla birlikte fizikötesi yaşamını da değiştirmiştir. İnsanoglu her yeni teknik için bir bakıma ruhandan bir bedel ödemiştir. Dinsel dünyanın yansıması olan kültür teknolojik devrimle birlikte sürekli değişmiştir.

Sanayi devriminin yarattığı popüler kültür daha sonraki gelişmelerle yerini kitle kültürüne bırakır.

Fabrika Kültürü

"Kitle kültürü bütün sınıf, gelenek, görenek, zevk engellerini devirir ve her tür kültürel farklılıkları ortadan kaldırır. Her şeyi birbiriyle karıştırır, birbiri içine sokar ve homojenleşmiş bir kültür ortaya çıkarır. Bu nedenle kitle kültürünün yayılması sadece genel vahşileştirme tehlikesi yaratmaz, aynı zamanda totaliteryanizme hizmet eder. Kitle kültürü yarı barbarlık kültürüdür".

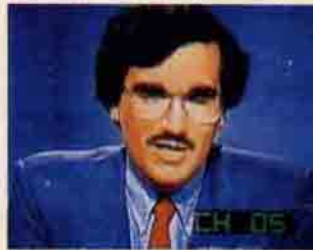
Kitle kültürünün en önemli özelliği ise, halkın kendisi tarafından üretilmeyecek, profesyonel bir kültür endüstrisi tarafından üretilmesidir. Bu bakımdan kitle kültürü için bir tür yapay fabrika kültürü demek yanlış olmayacaktır.

"Kitle kültürü öğretir, eğitmez. Manevi değerlerin seri halde üretimini, kopyalarla, zevk ve değerden yoksun ürünlerle ve bireyselliğe karşı ilgisizliği ile o, kişisizleştirilmeye götürür. Asıl kültürden farklı olarak

kitle kültürü, tekdüzeli eğilimiyle insan özgürlüğünü daraltır. Çünkü özgürlük, tekdüzeliğe karşı koymak demektir".

Beşeri süreç, her çağın gerektirdiği donanımı da üretmiştir. Buhar makinelerinin kullanılması gereken bir zamanda buhar makineleri, motorlu taşıtların kullanılması gereken bir zamanda motorlu taşıtlar geliştirilmiştir. Kitle kültürünün egemen olduğu bir çağ için de insanoglu televizyonu üretmiştir. Televiz-

yon günümüzde, kitle kültürünün temel taşıyıcı ve yayıcı aracıdır. Kitle kültürü ve televizyon, birbirlerinin olmazsa olmazlarıdır.

Kitle kültürünün insanoglu yakışıp yakışmadığı, kalitesi, kalıcılığı, geleceğinin olup olmadığı sürekli tartışılırken, onun bütünlüleyicisi televizyon da her platformda tartışma konusu olmaktadır. Bu arada televizyon, beşeri süreç içindeki görevini yerine getirmeye devam etmektedir.

Uzay boşluğu, akşam saatlerinde, yerli dizilerin, komedilerin, açık oturumların neden olduğu kalabalıklaşma eğilimi göstermektedir. Bu bir bakıma yer kürenin bir renk ve ses cümbüşüyle çepeçevre sarılması demektir. Bir görüşe göre de televizyon "bizim günlük gevezeliğimizdir".

Görüşler ne olursa olsun televizyon, beşeriyetin geldiği noktadaki kaçınılmaz ve gerekli misyonunu çok renkli ve sesli bir biçimde yerine getirmektedir.

Sedat Cerci
Yükseköğretim Yılı Üniversitesi
Yan Meslek Yüksekokulu
Radyo-TV Tekniği Ana Bilim Dalı

- Kaynaklar**
Alemdar K. ve L.Erdogan, *Popüler Kültür ve İletişim*, Ankara 1994.
Önel İ., *Üç Meslek*, İstanbul, 1992.
Arnheim R., *A Forensic of Television, Understanding Television*, New York, 1981.
Beuner T. ve S.Bowman, *Popular Television and Film*, London, 1981.
Berger A.A., *"Bir Teatir Aygıtı Olarak Televizyon"* (Det. Yusuf Kaplan) Kayseri, 1991.
Durant W., *Medeniyetin Temelleri*, (Çev. Nejat Muallimoglu) İstanbul, 1978.
İzzetbegovic A., *Değer ve İnan Arasında İlan*, (Çev. Sadık Şaban) İstanbul, 1992.
Seguela J., *Avneme Reklamı Olduğuna Söyleyemeyen*, İstanbul, 1988.

Eğitim Yöneticiliği ve Öğretmenlik Mesleğinde Stres

Stres, insan hayatının vazgeçilmez bir gerçeğidir ve insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak günümüzde anlaşılan haliyle stres, özellikle yoğun sanayileşme süreci ile ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi buhar gücü ile çalışan ilk makineler önemli bir devrim oluşturmuştur. Bu devrimden sonra insanların ilgisi tarımdan makineye ve dolayısıyla sanayiye kaymıştır. Bu durum, hızla artan üretim ihtiyacı, işçi sınıfının doğuşu, hızlı kentleşme ve yeni eğitim ihtiyaçları gibi sanayi toplumunun önemli özelliklerini de beraberinde getirmiştir.

1940'lı yıllardan bu yana günlük yaşama giren bilgisayar teknolojisi bu defa da bilgi devrimine yol açmıştır; böylece ilgi, bilgiye yönelmiştir. Hızlı iletişim, hızlı bilgi artışı, bilgi çalışanları, bilgi organizasyonları ve benzeri özellikleri de bilgi toplumunun karakteristikleri arasında yer almaya başlamıştır. Bilgi üretimi, pazarlaması ve ulaştırılması önemli iş alanları olarak karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Diğer yandan hangi iş alanında olursa olsun mevcut bilgiler çok kısa süre sonra geçerliliğini yitirebiliyor, eskিয়েbiliyor.

Bilginin giderek temel güç ve ana sermaye olmaya başlamasından etkilenen alanların başında eğitim gelmektedir. Bilindiği gibi eğitim sistemlerinin temel hedeflerinden birisi de bilgi aktarımıdır. Bilginin böylesine büyük bir hızla artması, eğitimde en önemli rolü üstlenen öğretmen ve yöneticilerin mevcut uyum sorunlarına yenilerini katmıştır. Diğer bir ifade ile stresi bir meslek olarak bilinen öğretmenlik mesleğindeki stres kaynakları çoğalmıştır.

İngiltere'de öğretmenler arasındaki stres düzeyi gittikçe daha çarpıcı noktalara ulaşmaktadır. Yaklaşık 2000 öğretmeni kapsayan ve ulusal düzeyde yapılan bir araştırmaya, öğretmenlerin yüksek düzeyde stres taşıyan mesleklerde çalışanlara göre daha zayıf bir ruh sağlığına sahip olduklarını ortaya koymuştur (Travers ve Cooper, 1993). Fletcher ve Payne tarafından daha önce gerçekleştirilen çalışma (1982) ise öğretmenlerin beşte birinin sinir bozukluğu bakımından hassas bir noktada olduklarını belirtmiştir. Bu çalışmalarda ulaşılan sonuçların yorumlamak düşünüldüğü kadar kolay değildir. Örneğin, ağır iş yükünün önemli bir stres kaynağı olduğu ancak tek başına bu nedenin ruhsal bozukluklara yol açmadığı birçok kişi tarafından bilinmektedir. Bu durumdan şöyle bir sonuca varabiliriz: "Dayanılmaz düzeydeki aşırı zihinsel ve duygusal gerginliğe, birçok faktörün bileşimi yol açar.

Peter Warr'ın daha önce başlattığı araştırmasından (1987) hareketle yap-

tığı yeni çalışma sonucunda işin ruh sağlığı açısından önemli olan 9 özelliği belirlenmiştir. Bu özelliklerden aşağıda sayılan ilk altısı, daha az zihinsel ve duygusal gerginliğe yol açarken daha fazla strese neden olmaktadır. Dolayısıyla bu altı faktörün her birinin tam bir dengeye oturması sorunu vardır.

1. Kişisel kontrol için fırsat: Ruh sağlığı açısından bireyin karşı karşıya bulunduğu etkinlikler ve olayları kontrol edebilmesi için uygun koşulların hazırlanması gereklidir. Warr (1987) bireye kontrol için fırsat verilmesinin iki davranış kapsadığını belirtmiştir. Bunlar; karar verme fırsatı ve seçme fırsatıdır. Karar verme fırsatı bireyin, kararın sonuçlarını önceden tahmin etme konusundaki potansiyelinin harekete geçirilmesini sağlayacaktır. 2. Becerileri kullanma fırsatı: Ruh sağlığı bakımından bireyin mevcut becerilerini kullanması ve yeni beceriler geliştirmesini teşvik edecek bir ortamın oluşturulması yararlı olacaktır. 3. Amaçların gerçekleştirilmesi: İhtiyaçlar ve amaçların gerçekleştirilmesini sağlayacak uygun ortamın hazırlanması gereklidir. 4. Değişiklik: Koşulların değişmesi, ileride ruh sağlığını etkileyecek düzeyde ulaşabilir. 5. Çevre ile etkileşim: Bu faktör üç özelliği kapsamaktadır. Bireyin etkinliklerinin sonuçları konusunda çevresinden aldığı geri bildirim; çevredeki diğer insanlar ve objelere ilişkin düşünceler ve tahminler; bireyin rolüne ilişkin beklentilerin açıklığı ve netliği. 6. Bireyler arası iletişim ve etkileşim için fırsat: Bu faktör, bireylerin örgüt ortamındaki arkadaşlık ve sosyal destek ihtiyaçları bakımından önemlidir. Diğer yandan ulaşılmaz hedeflenen birçok başarı için grup ve takım çalışması gerçekleştirilmesinin gereği bilinmektedir.

Yukarıda sayılan grubun dışında kalan aşağıdaki üç faktör, mesleki strese yol açan ikincil düzeydeki faktörlerdir. Diğer bir ifade ile aşağıda sıralanacak olan üç faktör, daha önce sayılan faktörlere göre mesleki stresin oluşmasında daha az etkili olmaktadır. 7. Uygun ücret: Ücretin, bireylerin kendileri ve ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak konusundaki becerileri bakımından anksiyeteye yol açarak ruh sağlığını etkileyen bir faktör olduğu bilinmektedir. 8. Fiziksel güvenlik: Bu faktör, iş güvenliği ve çalışma koşullarının düzeyi gibi özellikleri kapsamaktadır. 9. Belirli bir değeri olan sosyal pozisyon: Bu son özellik, kişinin bulunduğu sosyal ortamda diğer insanlardan saygı görmemesi sağlayacak belirli bir pozisyona sahip olması ile ilgilidir. Bireyin ruh sağlığı açısından bulunduğu grup içinde değeri olan bir pozisyona sahip olması ve dolayısıyla çevresinden saygı görmesi önemlidir.

Yukarıda sayılan dokuz faktör, öğretmenlerde strese yol açan tüm

nedenleri kapsamakla birlikte son araştırma verilerine göre öğretmenlerin işlerini değiştirmelerinde etkili olan noktalar içermektedir.

İngiltere'de hükümetin eğitim üzerindeki kontrolü giderek artmaktadır; böylece öğretmenlerin yaptıkları iş konusundaki görüş ve düşüncelerine kısıtlama getirilmiştir. Ayrıca kaynak artışı sağlanmaksızın okullara yapılan öğrenci kayıtlarına yanıt verme isteği yanında öğretmenlere yeni idari sorumluluklar da getirilmektedir. Konuyla ilgili politikaların ve ihtiyaçların karşısındaki kısa süreli değişiklikler, öğretmenlerin geleceğe yönelik umutlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum ayrıca öğretmenlerin rollerinde yetersizliğe ve belirsizliğe de yol açabilmektedir. Travers ve Cooper(1993), öğretmenler için özel bir problem olarak tanımlanan son faktörü bulmuşlardır. Gerçekten de bir mesleğin fiyeleri için topluluğu oluşturan bireylerden gördükleri saygıyı korumak son derecede önemlidir.

Öğretmenlik mesleğinin toplumsal saygınlığındaki değişme için Türkiye'de canlı bir örnektir. Nitekim son yıllarda Türkiye'de öğrencilerin üniversite sınavlarında öğretmenlik olanağı veren fakülteleri giderek daha az tercih ettikleri bilinmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın gençlerin öğretmen olmalarını teşvik etme yolundaki çalışması da bunun bir göstergesidir. Gerçekten de Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin eskiden çok daha saygın olduğu, yaşlı öğretmenler tarafından söylenmektedir. Ancak liberal ekonomik düzen, bilgi artışına paralel yeni ve popüler mesleklerin çoğalması, bazı toplumsal değerlerdeki değişme ve benzeri nedenler, öğretmenlik mesleğinin saygınlığını olumsuz yönde etkilemiştir; böylece mesleki saygınlığın azalması, öğretmenlerdeki stres düzeyini artıran nedenler arasında yer almıştır.

Fındıkcı (1994) tarafından Türkiye'de yapılan çalışmada, her üç eğitim yöneticisinden ikisinin stresle başa çıkma tekniklerini öğrenme ihtiyacı duyduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu veriler diğer sektörlerden alınan verilerle karşılaştırıldığında arada anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu çalışmanın diğer bir önemli bulgusu da meslekte yeni olan eğitimcilerin (1-5 yıl), meslekte eski olanlara göre (en az 15 yıl), gelişmelere uyum göstermekte daha çok güçlük çektikleri yönündedir.

Fletcher (1991), yüksek düzeyde destekleyici unsurları olan, bunun yanında belirli düzeyde sınırlayıcı özelliği bulunan öğretmenlik gibi mesleklerin, yüksek oranda zihinsel ve ruhsal gerginliğe yol açmadığını, dolayısıyla bu mesleklerin tercih edildiklerini belirtmiştir. Bu durumda mesleğin destekleyici unsurları ve sınırlamaları, mesleğin tercih edilmesinde belirleyici olmaktadır. Ancak

burada mesleki ihtiyaçların diğer bir ifade ile mesleki beklentilerin rolü unutulmamalıdır. Dolayısıyla mesleki strete, mesleğin destekleyici unsurları, sınırlamaları ve bu mesleğe yönelik beklentilerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu bakımdan mesleki strete beklentiler -destekler - sınırlamalar yaklaşımı önemli bir prensiptir (Payne ve Fletcher 1980). Beklentiler, iş yükünün miktarı, daha fazla iş yapılması için baskı, rol çatışması, insan ilişkileri ve bireysel sorumluluk, örgütteki değişim düzeyi gibi mesleğin gerçekleştirilmesi sürecindeki örgütsel faktörleri kapsamaktadır. Dikkat edileceği gibi tüm bu örgütsel faktörler öğretmenler açısından yüksek düzeydedir. Bununla birlikte mesleki stresin oluşmasında mesleğin gerçekleştirilmesi sırasındaki bu iş taleplerinin tek başına etkili olmadığı bilinmektedir.

Açıklanmaya çalışılan prensipteki mesleki destekler ise sözü edilen mesleki beklentilerin, yani mesleği gerçekleştiren kişiye yönelik beklentilerin karşılanmasını sağlayan kaynaklardır. Mesleki destekler, bireyin iş arkadaşları, meslektaşları ve ailesinin sağladığı sosyal destekler, ücret ve diğer ekonomik kazançlar, araç-gereçler, kendi başına karar verme gibi doğrudan işle ilgili destekleri de kapsamaktadır. Sınırlamalar ise işe yönelik beklentileri engelleyen tüm zorlukları kapsamaktadır. İş ilişkileri ve özellikle insan ilişkilerindeki zayıflıklar, belirsizlikler, iş ortamındaki yetersiz araç-gereçler mesleki sınırlamalar arasında sayılabilir.

Konunun en önemli ve temel noktası, mesleki beklentiler, mesleki destekleyiciler ve mesleki sınırlamalar arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Mesleki beklentilerin yüksek olması, buna karşılık gerek sosyal, gerek maddi beklentilerin düşük düzeyde olması öğretmenlerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemekle kalmaz, iş gücü devri, performans düşüşü, işe geç gelmeler gibi örgütsel sorunlara da yol açacaktır. Çalışanlara yönelik beklentileri azaltmak oldukça zordur. Ancak mesleki sınırlamaları azaltmak ve mesleki destekleri çoğaltmak oldukça kolaydır. Bu tür müdahalelerin yapılabilmesi için mevcut organizasyonun gözden geçirilmesi, bazı kültürel ölçümlerin yapılması gereklidir. Fletcher'in (1991) bu amaçla geliştirdiği Cultural Audit, birçok ülkede kullanılmaya başlanan bir ölçektir. Örgütlerin kültürel yapılarının belirlenmesi ve ölçülmesini amaçlayan bu ölçegin, Türkçe versiyonunun geliştirilmesi için çalışmalar sürmektedir.

Türkiye'de stresle başa çıkmaya yönelik eğitim programlarının giderek daha çok yaygınlaştığı ve önem kazandığı görülmektedir. Özellikle özel kurumlardaki bu tür uygulamaların çoğunun popülariteye yönelik olduğu da bir gerçektir. Bu çalışma

nın başında da belirtildiği gibi eğitim yöneticileri ve öğretmenler için giderek önem kazanan stres kaynaklarından birisi de hiç kuşkusuz hızlı bilgi artışıdır; çünkü öğretim sürecinin temelinde bilgi yeri almaktadır. Öğretmenin hakim olduğu ve yollarca öğretmenliğini yaptığı ders konusu ve müfredatın içeriğindeki çeşitli bilgilerin eskimesi yeni bir gerginlik, stres konusunu gündeme getirmektedir. Öğretmen, mevcut bilgilerinin eskimesine paralel olarak yeni bilgiler edinemediğinden mesleğinde başarısızlıkla karşılaşabiliyor. Sonuçta öğretmen sınıf ortamında kitle iletişim araçları ile daha çok içiçe olan öğrenciden geride kalabilmektedir.

İngiltere'de yaşanan son iki olayda, bir doktor ve bir sosyal hizmet görevlisi, iş stresinin yol açtığı tehlike nedeniyle zor duruma düşen çalışanları kapsayan bir araştırma yaptılar. Çalışmanın sonucunda iş stresine çare bulma yönündeki arayışların, çalışanlara yönelik baskıyı artırdığı belirlenmiştir. Stresle başa çıkmak için çalışanlara yönelik stres eğitimi kursları, gevşeme teknikleri gibi yaklaşımlar, İngiltere'de oldukça popülerdir. Ancak bu tür kurslar ve teknikler, tahammül sınırlarını zorlayan iş organizasyonu ve olumsuz örgütsel ortamı belirlemede ve tanımlamada yetersiz kalmaktadırlar. İngiltere ve Amerika'da yönetim ve organizasyon bakımından titizlik gösteren iş yerlerinde personele doğrudan destek olma ve danışmanlık yapma, strese yol açan faktörler konusunda "Çalışanlara Öneri Programları" gibi çalışmalar giderek daha çok tercih edilmektedir.

Gerek iş, gerek kişisel yaşamların konusundaki tüm endişe ve sorunları için çalışanlara 24 saat boyunca destek ve danışma hizmeti sağlayan bir telefon servisi kurulmuştur. Ancak stres düzeyi yüksek olan örgütlerde bu projelerin yeterli olmadığı da bilinen bir gerçektir. Öğretmenlik mesleği de stres düzeyi yüksek bir iş olduğundan öğretmenlerin stres düzeylerinin azaltılmasına yönelik yeni projelere ve girişimlere ihtiyaç vardır. Herşeyden önce öğretmenlik mesleğindeki destekleyici unsurların (mad-

di ve sosyal) çoğaltılması, sınırlamaların azaltılması gereklidir.

Önemli bir stres kaynağı olarak karşımıza çıkan hızlı bilgi artışı ve bilgilendirme ihtiyacı tüm insanlar için önemli olmasına karşılık eğitimciler için çok daha önemlidir. Fındıkcı (1994), yaptığı çalışmada hızlı bilgi artışı ve yeni teknolojilere uyum sağlamanın yol açtığı stres kaynağı ile başa çıkmak için kendini geliştirme yaklaşımını önermektedir.

Kendini geliştirme; bireyin işi, sosyal yaşamı ve kişisel yaşamı konusunda eskiden bilgilerini bırakması, ihtiyaç duyduğu yeni bilgi ve becerileri edinmesi ve bunu bir alışkanlık haline getirmesi biçiminde tanımlanabilir.

Kendini geliştirme çabasının, kendi eğitim düzeyi, öğretmenlik yaptığı alan bilgisi, ders verdiği çocukların yaşı ne olursa olsun tüm öğretmenler için gerekli olduğu düşünülmektedir. Dikkat edileceği gibi kendini geliştirme yaklaşımı hayat boyu öğrenmeyi içermektedir; böylece kendini geliştirme çabası ile öğretmen, bu konudaki elası stres düzeyini de kontrol altına alabilmektedir. Yani mesleği ile ilgili gelişmelere uyum gösterme çabası, bu konudaki potansiyel stresle başa çıkmayı sağlayabilmektedir. Bu düşünceler, geleceğin eğitim yöneticisi ve öğretmenlerinin kendilerini geliştiren bireyler olmaları zorunluluğuna işaret etmektedir.

İlhami Fındıkcı

Fryona Jones

Dr., Kültür Koleji, Ar-Ge Merkezi

Dr., University of Hertfordshire, Psikoloji Bölümü

Kaynaklar

- Fındıkcı, İ. *Bilgi Toplumunda Yöneticilerde Kendini Geliştirme*, İÜ İkt. Fak. Düşünce Bilimleri Böl. (yayınlanmamış doküman tezi), İstanbul, 1994.
- Fletcher, B. *Work, Stress, Distress and Life Expectancy*, Chichester, 1991.
- Fletcher, B. ve R.L. Payne, "Stress at work: a review and theoretical frame work", *J. Personal Review*, 9, 19-29, 1980.
- Fletcher, B. ve R.L. Payne "Levels of reported stressors and amongst school teachers", *Educational Review*, 34, 267-78, 1982.
- Travers, C.J. ve G.L. Cooper "Mental health, job satisfaction and occupational stress among U.K. teachers", *Work and Stress*, 7 (3), 203-219.
- Warr, P. *Work, Unemployment and Mental Health*, Oxford.

Ocak Ayı Ödüllü Bulmacayı doğru yanıtlayıp, dergimize gönderenlerden kura sonucu kitap kazananlar:

Ahmet Açar/ Zonguldak
İsmet Şahin/ Samsun
Köksal Karakuş/ Kdz Ereğli
Oytun Güvëntürk/ İstanbul
Sedat Güneş/ İstanbul
Ö.Özlem Türközli/ Bursa
Ayla Kılıç/ Aydın
Mustafa Kayak/ Sinop
Beyhan Tuncer/ Ankara
M.Cengiz Turmagöl/Antalya

Şubat Ayı Ödüllü Bulmacaya Yanıt

